

Koštuřík, Pavel; Unger, Josef

Sídlištní objekt kultury s moravskou malovanou keramikou v trati "Pod Děvínem" u Pavlova, okr. Břeclav

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1977-1978, vol. 26-27, iss. E22-23, pp. [67]-76

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109276>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PAVEL KOŠTUŘÍK—JOSEF UNGER

**SÍDLIŠTNÍ OBJEKT KULTURY S MORAVSKOU
MALOVANOU KERAMIKOU V TRATI
„POD DĚVÍNEM“ U PAVLOVA, OKR. BŘECLAV**

Osídlení Břeclavska v neolitu není na základě dnešního poznání tak bohaté jako osídlení sousedního Znojemska. Není to dáno zřejmě povahou tamního prostoru, nýbrž stavem archeologického výzkumu a zaměřením archeologů, kteří pracují v uvedené oblasti. V tomto prostoru se archeologický výzkum zaměřoval především na poznání velkomoravských lokalit a na paleolitické stanice. Z dosavadního výzkumu je známo jen málo nálezů z období neolitu.¹ Sídlíštní objekt z mladšího období kultury s moravskou malovanou keramikou (dále jen MMK) prokopal V. Podborský v pískovně ve Staré Břeclavi, kde byly i hroby pražského typu.² Uvedený neolitický materiál nebyl dosud podrobně publikován a je uložen ve sbírkách na katedře prehistorie FF UJEP v Brně.

Větší poznatky o neolitickém osídlení a též o četnosti sídlišť lidu kultury s MMK zaznamenal archeolog Regionálního muzea v Mikulově J. Unger. Kultura s MMK je na Mikulovsku zastoupena nejenom starší fází, nýbrž se vyskytují i prameny z nejmladšího období. Rovněž pěkné nálezy z této oblasti soustředila E. Leblochová v soukromé sbírce. Jde především o archeologický materiál ze sklonku staršího a středního období zmíněné kultury.³ Uvedené území je důležitým mezičlánkem pro sledování rozšíření kultury s MMK do oblasti moravsko-slovenského pomezí. Odtud pak není daleko do vlastního prostoru jihozápadního Slovenska, kde podle dosavadních znalostí šel vývoj poněkud jinak a rovněž archeologický materiál z tohoto území se dosti liší ve všech fázích od materiálu kultury s MMK.

V budoucnu bude nutné prověřit vlastní náplň jednotlivých fází kultury s MMK z Mikulovska a najít prvky shodné s oblastí Znojemska. Můžeme již dnes konstatovat, že prostor Břeclavska a Hodonínska na jedné straně a oblast Uherskohradištska na druhé straně nám v budoucnu objasní celou řadu dosud nevyřešených otázek, které se týkají původu a vzniku jednotlivých složek lengyelského komplexu, jehož významnou složkou je bezesporu kultura s MMK. Podrobný archeologický výzkum může potvrdit nebo vy-

¹ J. Unger, Jáma s moravskou malovanou keramikou u Pavlova (okr. Břeclav), PV 1972, Brno 1973, 97. Viz archiv Regionálního muzea v Mikulově.

² Děkujeme doc. dr. V. Podborskému, CSc., za cenné informace o tomto nálezu.

³ E. Leblochové jsme zavázáni za umožnění prohlédnout si její soukromou sbírku.

vrátit dosavadní teorie o shodnosti kultury s MMK a lengyelské kultury na území jihozápadního Slovenska. Někteří badatelé považují prostor Moravy a jihozápadního Slovenska v období kultury s MMK za jednotný v tom slova smyslu, že byl osídlen jednotnou kulturou s moravsko-slovenskou malovanou keramikou.⁴ Domníváme se, že podle současného stavu archeologického výzkumu se jeví situace spíše ve prospěch izolovaného vývoje v prostoru Moravy, kde můžeme najít příbuznost, ne-li totožnost s oblastí rakouskou. Území jihozápadního Slovenska inklinovalo více k přílehlé části Maďarska, o čemž svědčí nápadná příbuznost v archeologickém materiálu. Podle dnešních poznatků slovenských badatelů a podle dosavadních archeologických pramenů z této oblasti se přikláníme k názoru, že archeologický materiál z jihozápadního Slovenska má mnohem více příbuzných, často i totožných prvků na území přílehlé části Maďarska. Tento poznatek by odpovídal i geografickému hledisku, neboť i v jiných obdobích pravěku oblast jihozápadního Slovenska prodělávala stejný vývoj jako přílehlá část Maďarska. Předloženou teorii může v budoucnu rozřešit důkladný archeologický výzkum v prostoru Rakouska, kde by měla být určitá hranice mezi kulturní složkou rozšířenou na území Moravy a přílehlé části Rakouska a mezi složkou v prostoru jihozápadního Slovenska i přílehlé části Maďarska. Za současného stavu archeologického výzkumu nemůžeme plně potvrdit naše teorie, i když se vyskytuje celá řada náznaků, hovořících ve prospěch odlišných kulturních složek zmíněných oblastí.

Odlišnost vývoje v uvedených oblastech podporují archeologické nálezy z Mikulovska, které leží blízko moravsko-slovenského pomezí. V materiálové náplni se neliší od archeologických nálezů kultury s MMK z prostoru Znojemska. Důkazem toho jsou archeologické prameny z prozkoumaného sídlištního objektu u Pavlova, kde záchranný archeologický výzkum provedl poručík J. Roško z VÚ Mikulov. Uvedený objekt byl porušen při terénních úpravách po pravé straně silnice, vedoucí z Klentnice do Pavlova. Vzhledem k rychlým změnám a přesunům půdy sám objekt zachránil a obsah kulturní jámy s náležitou dokumentací předal Regionálnímu muzeu v Mikulově.⁵

Lokalita se nachází pod „Děvinem“ na svahu přivráceném k jihu (obr. 1). Při terénních úpravách buldozéry se značné množství půdy přesunulo do údolí. Při této příležitosti došlo k porušení kulturní jámy o průměru 200 cm. Zkoumaná část jámy byla hluboká 15–45 cm. Zřejmě bylo zachyceno jen dno a bezprostřední část nad dnem objektu. Zásyp tvořila hlína promísená uhlíky a zvířecími kostmi. Ia jaře roku 1973 jsme podnikli podrobný průzkum okolí, avšak s negativním výsledkem. Při přemísťování půdy se zřejmě skryla tak mocná vrstva, že po dalších neolitických objektech nezůstala žádná stopa.

Sídlištní jáma obsahovala především keramické fragmenty a několik celých nádob, které se rekonstruovaly ze střepového materiálu (obr. 3,4). Nálezový soubor archeologických pramenů z uvedeného objektu se jeví jed-

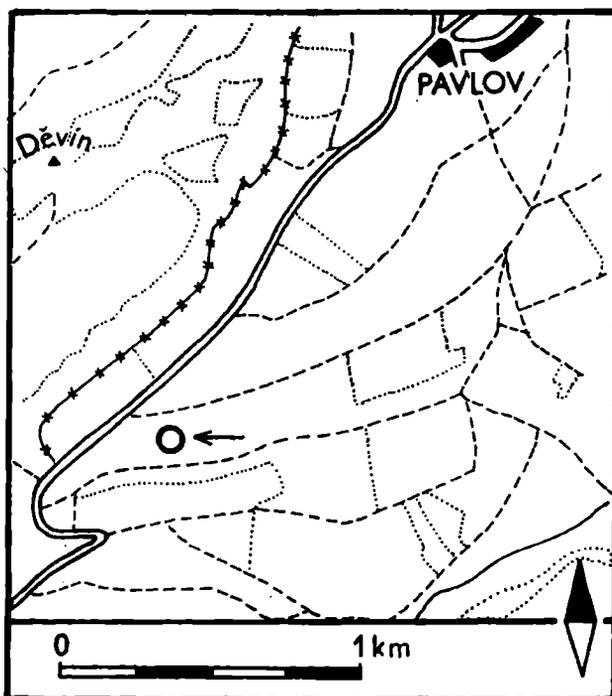
⁴ J. Filip, *Pravěké Československo*, Praha 1948, 134–138.

J. Poulík, *Z hlubin věků*, Praha 1956, 63–71.

⁵ Děkujeme por. J. Roškovi za příkladné zachránění porušeného pravěkého objektu.

nolity a větší množství keramických fragmentů s malovanou výzdobou řadí tento celek do fáze b prvního stupně kultury s MMK.⁶

Kromě keramických zlomků obsahovala sídlištní jáma několik kusů štípané kamenné industrie (obr. 2:2,3,6,7). Z nástrojů se zachovalo především



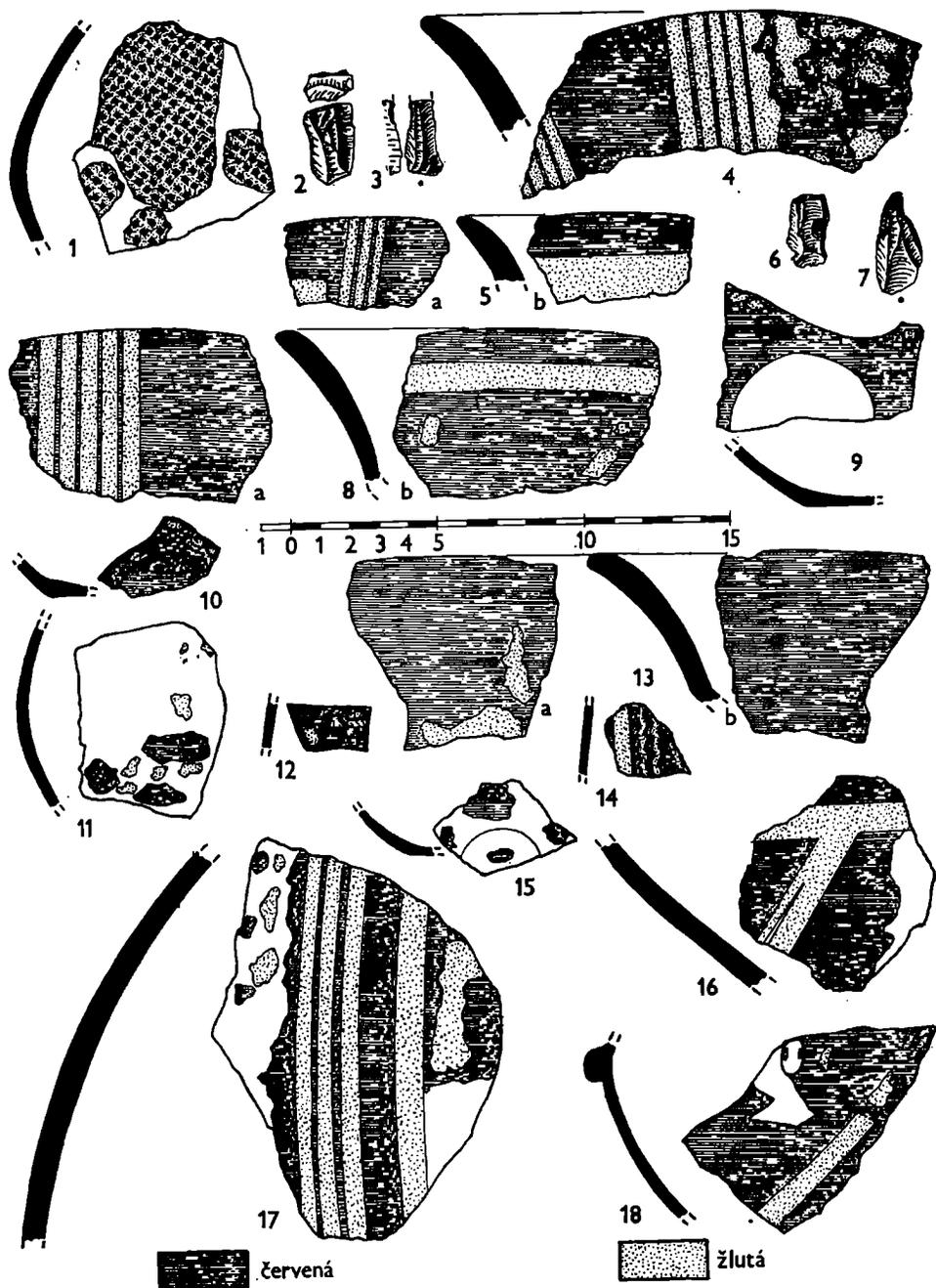
Obr. 1. Pavlov, okr. Břeclav. Situační plánec lokality s moravskou malovanou keramikou. (Kresba M. Bálek.)

čepelovitě škrabadlo se stopami přepálení (obr. 2:6) a nevýrazný vrták z rohovce (obr. 2:7). Z ostatního materiálu stojí za pozornost hranolovitá jádra (obr. 2:2) a přeražená čepel z pazourku (obr. 2:3).

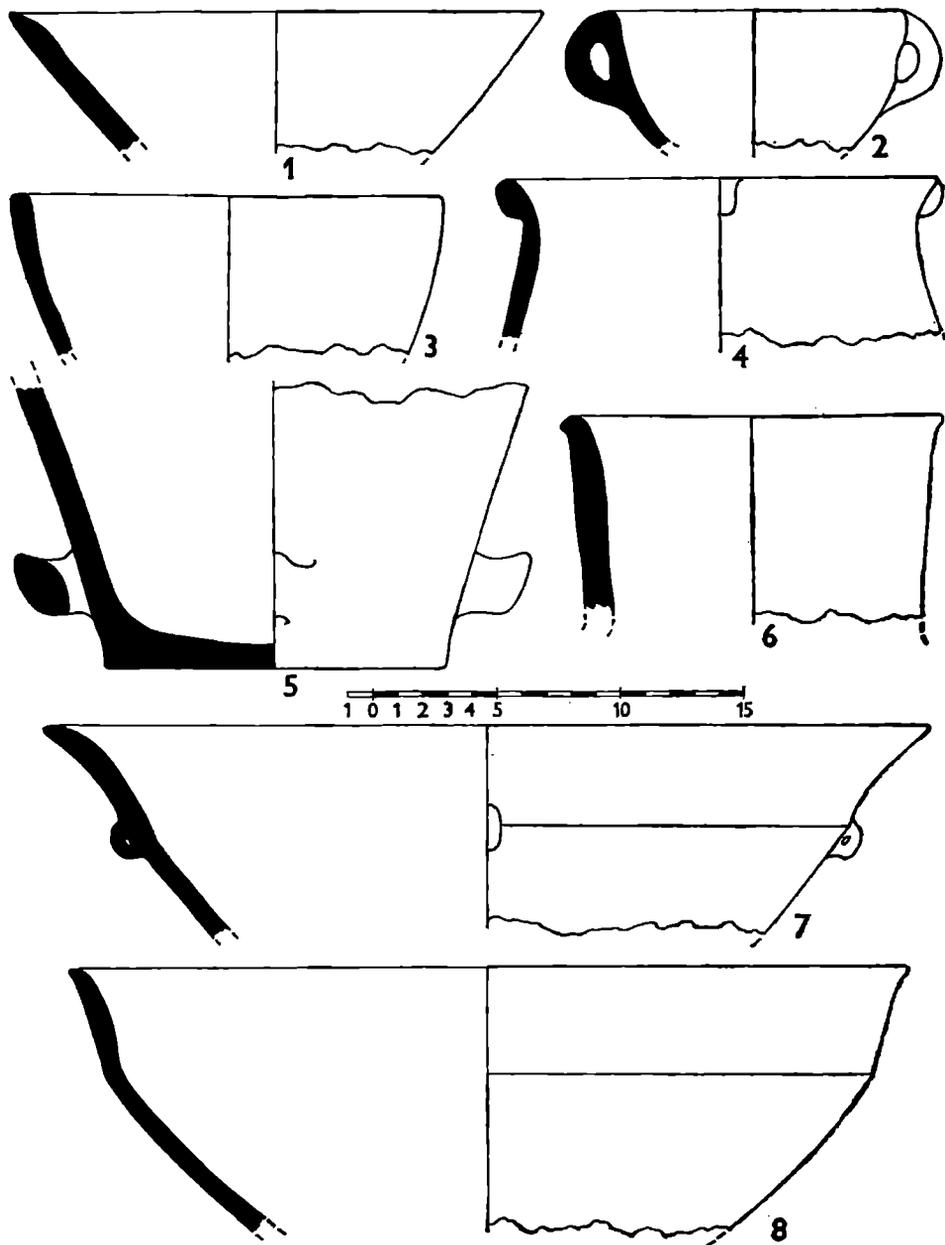
Keramický materiál ze zkoumaného objektu zastupuje větší množství střepů, přičemž 99 kusů má vypovídací hodnotu a zbytek tvoří atypický materiál, který často zdobí žlutá a červená barva. Na základě podrobnějšího rozboru se zjistilo, že z 99 jedinců s vypovídací hodnotou je 24 hrnců, 23 mísovitých tvarů, 19 pohárků, 4 mísy na nožce aj. Různorodé jsou i tvary okrajů u analyzovaných keramických fragmentů a celých nádob. Naprostou převahu má typ okraje č. 2,⁷ jenž se v uvedeném souboru objevil v 37 případech a zůstává nejpočetnějším typem (viz přehledná tabulka). Toto zjištění podporuje dosavadní poznatky o výskytu jednotlivých tvarů v rámci

⁶ Vycházíme z periodizace, kterou zavedl J. Palliardi v článku Die relative Chronologie der jüngeren Steinzeit in Mähren, WPZ 1, 1914, 262.

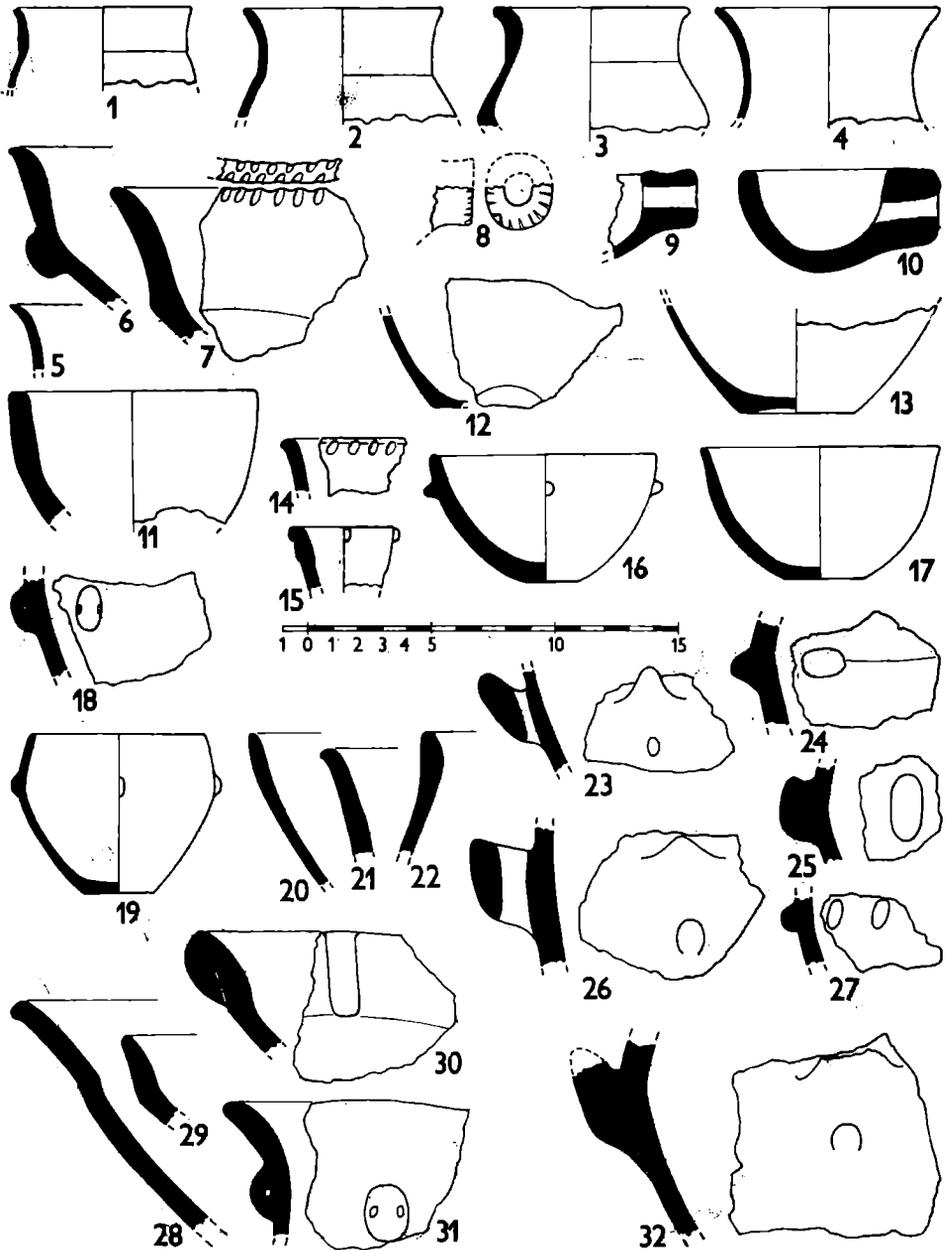
⁷ Číslování typů jednotlivých keramických fragmentů odpovídá číslům v monografii – V. Podborský a kol., Numerický kód moravské malované keramiky, Brno 1977.



Obr. 2. Pavlov, okr. Břeclav. Výběr keramiky (1, 4, 5, 8—18) a kamenné štípané industrie (2, 3, 6, 7). (Kresba M. Bálek.)



Obr. 3. Pavlov, okr. Břeclav. Výběr keramiky ze sídlištní jámy. (Kresba M. Bálek.)



Obr. 4. Pavlov, okr. Břeclav. Výběr keramiky ze sídlištní jámy. (Kresba M. Bálek.)

trvání kultury s MMK. Typ okraje č. 2 charakterizuje nejstarší období (stupeň I), avšak místy přetrvává i do následujícího stupně, kde je ovšem jen v malém počtu. Druhý nejčastější tvar okraje představuje typ č. 8. Uvedený typ se objevil v popisovaném souboru v 9 případech a to především na mísovitých formách. U hrncovitých tvarů chybí a objevil se jenom na pohárech. Typ okraje č. 4, který stejně jako předchozí typ spíše reprezentuje starší období, se v keramickém materiálu ze sídlištní jámy vyskytl v šesti případech. Další typy okrajů se zjistily jen sporadicky, což názorně zobrazuje přehledná tabulka četnosti jednotlivých typů okrajů.

Číslo typu okraje	Počet	Vyobrazeno (příklady)
1	1	obr. 4:16
2	37	obr. 2:4,5,8,13; 3:7; 4:1, 2,4-7,9,10
4	6	obr. 3:1; 4:21
5	3	obr. 3:6; 4:3
8	9	obr. 3:2,3,8

Výskyt jednotlivých typů okrajů podporuje názory na chronologické zařazení archeologického materiálu. Typ okraje č. 2 se hojně vyskytuje v nejstarším období (stupeň I) a řídce se objevuje v období druhého stupně popisované kultury. Důležitým zjištěním je absence typů okrajů č. 6 a 7, které jsou příznačné až pro druhý stupeň kultury s MMK. Přítomnost okraje č. 8 podporuje naše úvahy o zařazení popisovaného archeologického materiálu na konec prvního stupně do fáze b, kdy se postupně začínají objevovat různé znaky, které nabývají největšího rozkvětu až ve druhém stupni kultury s MMK.

Zajímavý je vztah typu okraje k jednotlivým keramickým tvarům. V některých případech lze považovat určitý typ okraje za příkladný pro určitou keramickou formu, což zřejmě souvisí i s praktickým účelem použití různých nádob. Některý typ mohl ovšem vyhovovat různým typům keramiky. V našem případě se u hrnců převážně objevuje okraj typu 2 a zbývající typy jsou zastoupeny jen sporadicky. U mís je rovněž zastoupen nejvíce okraj typu 2, ale jen o tři jedince méně se objevuje typ č. 8, který se u hrnců vůbec v našem případě nevyskytl. Další typy okrajů se objevují opět jen v malém počtu. Tato hypotéza se může potvrdit nebo zcela vyvrátit až po vyhodnocení velkého počtu jedinců z vhodných nálezových celků. Tento stav může být způsoben pouze náhodně, nebo rovněž může záviset i na chronologickém úseku kultury. Přesnější obraz bychom měli dostat až po strojněpočetním vyhodnocení hmotných archeologických pramenů z různých sídlišť v rámci jedné kultury a pokud možno přibližného stáří. Závislost tvaru okraje na keramickém typu blíže vyjadřuje tabulka, na níž jsou

zachyceny vzájemné závislosti u hrnců, mísovitých tvarů a pohárů; poně-
vadž další keramické formy se našly v analyzovaném objektu jen v malém
počtu, nebylo s nimi počítáno.

Hrnc	
typ okraje	počet
2	14
4	3
5	2

Mísa	
typ okraje	počet
1	1
2	11
4	3
8	8

Pohár	
typ okraje	počet
2	9
5	1
8	1

Důležitým znakem na keramice i pro chronologické postavení jednotlivých fragmentů je umístění plastické výzdoby. Ta se v převážné míře objevuje na výdutí u jednotlivých keramických forem a na zkoumaném archeologickém materiálu tvoří většinu, zatímco vhloubená a malovaná

Číslo typu plastického tvaru	Počet	Vyobrazeno
02	8	obr. 3:4,27; obr. 4:8,15,19
04	5	-
05	1	-
08	1	-
10	1	obr. 4:24
13	1	obr. 4:16
24	1	obr. 4:30
29	5	obr. 2:7,18; obr. 4:18,31
41	1	obr. 4:25
45	2	obr. 4:26,32
46	2	obr. 3:5; obr. 4:23
51	1	obr. 3:2

výzdoba je v menšině. Z keramických fragmentů, které mají vypovídací hodnotu se vyskytuje plastická výzdoba na 28 jedincích, kdežto malovaná jen na 11 a vhloubená pouze ve čtyřech případech. Z jednotlivých tvarů plastické výzdoby nutno jmenovat především různé tvary výčnělků. Nejpočetněji vystupují výčnělky typu 02, které jsou charakteristické pro nejstarší období, ovšem v ojedinělých případech se objevují i ve druhém stupni kultury s MMK. Při analýze archeologických pramenů ze sídlištní jámy u Pavlova tvoří zmíněné výčnělky na keramickém materiálu naprosto převahu (viz přehlednou tabulku četnosti jednotlivých plastických tvarů). Druhým nejčetnějším tvarem je typ č. 29. Na popisované keramice ho zastupuje pět exemplářů a tento typ rovněž charakterizuje fázi b prvního stupně kultury s MMK. Zbývající typy plastických výčnělků, či jim podobných tvarů se objevují na zkoumaném keramickém materiálu jen ojediněle, což vidíme v přehledné tabulce četnosti jednotlivých tvarů plastické výzdoby.

Vhloubená výzdoba ze zkoumaného archeologického objektu byla vytvořena na malém množství keramiky a na nádobách zdobí hlavně okraj (obr. 4:14), výjimečně i jinou část keramického tvaru (obr. 4:8). Tvar vhloubené výzdoby pro náš keramický materiál najdeme v kódu pod číslem 08 (obr. 4:14,7), 23 a 06 (obr. 4:8). Uvedené typy vhloubené výzdoby nejsou jenom typické pro výzdobu keramického materiálu fáze b prvního stupně, nýbrž jsou rozšířené v celém průběhu existence kultury s MMK. Pro jemnější chronologické třídění nedávají žádné možnosti.

Výzdoba provedená malováním se na keramických fragmentech udržela poměrně dobře, ale počet zdobených jedinců malováním není hojný. Náznaky malby se zjistily i na atypických střepech bez vypovídací hodnoty, a proto nebyly do rozboru zařazeny. Malování na keramice ze sídlištních objektů bylo provedeno žlutou a červenou malbou na upraveném povrchu keramických tvarů a vyskytovalo se především na výduti, plecích a ve dvou případech i na hrdle nádob. Doklady malby máme jak na vnější straně, tak i na vnitřní u jednotlivých keramických forem, ale převažuje výzdoba na vnější straně. V největším počtu se malování objevuje na monochromním nátěru a to v osmi případech na vnější a ve čtyřech případech na vnitřní straně nádob. Prostá malba zdobí povrch keramiky podobně jako prostá malba s „vyškrabáváním“ zcela ojediněle. Jako ornamentační prvek je v převaze pruh, který se zachoval v jednom případě na vnější i vnitřní straně jako dvakrát dělený pruh (obr. 2:5), dále na třech keramických fragmentech jako vícekrát dělený pruh (obr. 2:4,8,17). Z dalších ornamentačních prvků se jedenkrát objevil kosočtverec (obr. 2:1) a klasická vlnice (obr. 2:14). Uvedené prvky pak vytvořily příslušné motivy, především různé motivy plošných pruhů a to vertikálních nebo šikmých (obr. 2:4,5,8,17,18), v jednom případě i vertikálních, horizontálních a šikmé orientace jak na vnější (obr. 2:16), tak i na vnitřní straně (obr. 2:8). Ornamentační prvek kosočtverce vytvořil motiv diagonální sítě (obr. 2:1) a v jednom případě se objevil v podobě jednoduché vlnice (obr. 2:14). Výzdobné prvky i motivy na keramice z objektu u Pavlova odpovídají výzdobě, která se spojuje s fází b prvního stupně kultury s MMK. Popsané prvky a motivy z uvedené fáze známe i z jiných lokalit, kde se nalézá archeologický materiál charakteristický pro fázi b prvního stupně. Dosud největší soubor pochází z pro-

středí jihozápadní Moravy, ze sídliště u Jaroměřic nad R. Zmíněná kolekce byla získána již v dřívějších letech objevitelem kultury s MMK J. Palliardim a jeho žákem a následovníkem řídícím učitelem F. Vildomcem. Archeologické prameny získané z jiných výzkumů jsou z větší části uloženy v depozitářích Moravského muzea v Brně.

Získaný archeologický materiál ze sídlištního objektu u Pavlova poskytl charakteristický soubor závěrečného období I. stupně kultury s MMK v prostoru Mikulovska, kde bylo v minulosti známo jen nepatrné množství archeologických pramenů z tohoto časového úseku. Podrobná analýza získaných archeologických pramenů potvrdila zařazení prozkoumaného objektu do fáze b prvního stupně kultury s MMK podle celé řady typických výzdobných prvků na keramice. V malované výzdobě se vyskytly charakteristické prvky i motivy, například různě uspořádané pruhy aj. Rovněž výskyt příznačných plastických tvarů potvrzuje zařazení do zmíněné fáze a též celková stavba keramiky i její jednotlivé části plně odpovídají popisovanému období.

**СЕЛИЩНЫЙ ОБЪЕКТ КУЛЬТУРЫ С МОРАВСКОЙ
РАСПИСНОЙ КЕРАМИКОЙ В УРОЧИЩЕ „ПОД ДЕВИНЕМ“
ВБЛИЗИ ПАВЛОВА (РАЙОН БРЖЕЦЛАВ)**

Осенью 1971 года поручик Рошко из воинской части Миколов спас селищный объект культуры с моравской расписной керамикой. Этот объект, находящийся на правой стороне от шоссе, был поврежден во время планировки местности. Поручик Рошко передал содержание культурной ямы из спасенного объекта с надлежащей документацией Краеведческому музею в г. Миколов.

Глубина селищной ямы была 50 см и содержала различный археологический материал — керамические фрагменты, кости и каменную колотую индустрию.

По археологическим источникам объект относится к первой стадии культуры с моравской расписной керамикой фазиса б. Подобный материал известен в Моравии, напр., из большого неолитического поселения вблизи Яромержице над Рокитною.

Перевел Алеш Бранднер

**EIN SIEDLUNGSOBJEKT DER KULTUR MIT
MÄHRISCHER BEMALTER KERAMIK IN DER FLUR
„POD DĚVÍNEM“ BEI PAVLOV, BEZ. BŘECLAV**

Im Herbst des Jahres 1971 rettete der Leutnant J. Roško von Mikulov ein Siedlungsobjekt, welches zu der Kultur mit mährischer bemalter Keramik gehört hat. Dieses Objekt war bei der Planierung des Terrains neben der Straße, welche von Klentnice nach Pavlov führt, beschädigt worden.

Die Lokalität befindet sich unter Děvín an dem südlichen Hang der Pavlower Berge. Das Material aus dem Objekt wurde in das Museum Mikulov gegeben.

Die Siedlungsgrube war 50 cm tief und enthielt verschiedenes archäologisches Material — Scherben, Knochenreste und Steingeräte.

Nach meiner Meinung gehört das Material in die erste Stufe, der Phase b, und in Mähren ist ein ähnliches Material aus der großen Siedlung bei Jaroměřice n./R. bekannt.

P. K.